

O koreňoch slovenčiny

Martin Užák

19. July 2024

Abstrakt

Nasledujúci text skúma významy slovenských slov na základe ich fonetickej podobnosti s sanskritom.

Obsah

Úvod	2
Mestá, rieky	2
Mená, priezviská a národy	2
Vesmír	3
Božia trojica	4
Svet	4
Pohyb	5
Dom	6
Zvieratá	6
Farby	7
Telo	7
Anatómia	8
Šaty	9
Rodina	9
Smrť	9
Činnosť	10
Varieť	10
Divadlo	10
Čistota	11
Myseľ	11
City	12
Čísla a abeceda	13
Náboženstvo	14

Záver	15
Zdroje	16

Úvod

Sanskritské slová sú uvedené *v kurzíve* a v fonetickom zápise v slovenskej abecede.

Mestá, rieky

Čo majú spoločné “Váh”, “Níl”, “Tatry”, “Kilimandžáro”, “Lublana” a “Bagdad”? Všetky majú svoj význam v Sanskrite.

“*Vahati (vah)*”¹ znamená “transportovať”. Na prapočiatku civilizácii boli rieky hlavný spôsob prepravy. Pri dávnych spôsoboch transportu, t.j. buď po rieke alebo na chrbáte zvierat, sa človek kýve z strany na stranu. Tento jav je koreň mnoho slov, mimo iného aj “Váh”, “váhať”, “váha”, “odvaha”, “vážny” atď.

“*Níla*” označuje modrú farbu.

“Kilimandžáro” je korupcia spojenia slov “*giri*” a “*mandžára*”. “*Giri*” je v sanskrite “hora”. Odtiaľ majú niektoré slovanské reči slovo “gora”. “*Mandžára*” je “perla”. “Kilimandžáro” je tak doslovne “perla hôr”.

“*Tatra*” znamená “tam”. Vysoké Tatry sú dobrý referenčný bod na horizonte. Možno niekedy slúžili na orientáciu ako “suhozemský maják”.

“Bagdad” je spojenie dvoch slov. “*Bag*” je z “*bhagavan*”, čo znamená “Boh”. “*Dad*” znamená “daný”. Doslova teda “bohóm daný”, teda niečo ako “Bohdan”.

“Lublana” je ďalšie krásne spojenie z slov “lúbiť” (*lubh*) a “narodená” (*džana*). “Lublana” tak znamená “narodená z lásky”.

Mená, priezviská a národy

Ale nie je to len geografia, ktorá je pretkaná sanskritskými významami.

“Martin”, “Marek” i “Marián” sú odvodené od “Marsa”, rímskeho boha vojny. A jeho meno je odvodené od sanskritského slova “*marut*”, označujúceho bohov búrok. Všetky tieto slová majú sa odkazujú na sanskritský koreň “*mr*”, ktorý znamená doslovne “dosiahnuť (*r*) limit (*m*)”². “Márny”, “marit”, “smrt”, “Morena”, “mor”, “mordovať”, “mrcina” atď. sú potom už len ďalšie odvodeniny.

Niektoré priezviská ako napr. “Novák” sú významovo jasne. Ale potom, čo znamenajú také ako “Kukura”, “Prúša”, “Chandoga” či “Indra”, s ktorými sa v našich zemepisných šírkach tiež môžeme stretnúť?

¹V prípade, že to posluží lepšej ilustrácii, tak v zátvorkách za niektorými sanskritskými slovesami, ktoré sú štandardne v tretej osobe jednotného čísla, uvádzam aj ich koreň.

²Hlásky za sanskritskými slovami odkazujú na dielo Franka Rendicha. Popisuje, ako naši predkovia pozorovali kozmické javy, priradovali im hlásky a kombináciou týchto potom vznikali korene prvých indo-európskych (sanskritských) slov.

“*Kukkura*” v sanskrite znamená “pes”.

“*Prúša*” sa nápadne podobá na krásne sanskritské slovo “*puruša*” a znamená “muž”, “človek” alebo “Boh”. Samotné slovo “*puruša*” sa skladá z slov “*puru*”, z ktorého je v slovenčine “prvý”, a “*íša*”, čo znamená “pán”. A tak “*puruša*” je “Pán, ktorý je pred všetkým, čo existovalo, existuje a bude existovať”. Významovo ako grécke “Alfa a Omega”.

“*Čandoga*” bol spevák “*sámavedy*”, jednej z štyroch pôvodných véd, ktoré boli prastarým korpusom poznania dávneho veku.

“*Indra*” je ešte aj dnes meno kráľa bohov hinduistického panteónu, ekvivalent “Zeusa” či “Jupitera”.

Niektoré krajiny nosia v svojich menách tiež odkaz na sanskrit. Napr. “Dánsko”, “Chorvátsko”, “Rusko”.

“*Danu*” je bohyňa vôd. Od nej je odvodené meno “Dunaj”, čo ešte lepšie ilustruje jeho anglický ekvivalent “Danube”. “Dánsko” je v dánčine “Danmark”. “Dan” označuje bohyňu “*Danu*” a “mark” je z sanskritského “*marga*” znamenajúceho “hranica”. Dánsko je teda “hranica *Danu*”. A zdá sa, že aj Nemci sú jej príbuzní. Sestra “*Danu*” sa volá “*Diti*”. Nemci si hovoria “dojtče” resp. hovorovo “dajtče”. Potomkovia “*Diti*” sa v sanskrite volajú “*dajtjá*”.

“Chorvátsko” odkazuje tiež na vodu. Indická bohyňa učenia sa volá “*Sarasvati*”. Jej meno v preklade “majúca (*vat*) vody (*sara*)”. Hláska “s” sa niekedy v minulosti zmenila v oblasti Perzie na “ch” resp. “h” a vzniklo slovo “Harahvati”. A to znie ako “Hrvati”, ako sa dnes Chorváti sami nazývajú.

Slovo “Rusko” je z slova “Rus” a toto odkazuje na sanskritské slovo “*rasa*”, ktoré raz zas označuje “vodu”. Odtiaľ je slovenská “rosa”.

Je zaujímavé vidieť, ako moc si pradávni ľudia cenili vodu - zdroj života, a koľko slov pre ňu mali. Mimo iného aj slovo “*uda*”, z ktorého sa asi stala slovenská “voda”. Čo by asi povedali na to, ako ju znečistujeme a s ňou plytváme?

Vesmír

Videli sme, “*puruša*” je jedno z slov pre Boha. Iné meno s dôrazom na aspekt všeprenikavosti je “*Višnú*” a ten je dnes stále jedným z hlavných bohov hinduizmu. Z neho pochádza “všetko”.

Slovo “vesmír” je potom more (*mira*) všetkého. Prečo more? Na jednej strane označuje “nespočetne mnoho” vecí, ako v “mať more času”. Podobne ako tvrdí dnešná veda, aj predkovia verili, že život sa prvý krát prejavil vo vode. V perspektíve kozmu sú tieto “prírodné vody” (more) sú označované v sanskrite ako “*mája*” a chápané ako ultimatívna ilúzia, ktorá zahľahuje realitu. “*Mája*” je definovaná ako “priebeh (*ja*) merateľnej reality (*ma*)”. Odtiaľto máme jednak

slovo “mág”, čo boli povodne “kňazi slnka” (*maga*), ale tiež zahalenú “Máriu” univerzálnu matku božiu v kresťanstve.

Božia trojica

Boh v asociácii s vodami, teda prejavový a konajúci, je potom označovaný ako “*íšvara*”, významovo “pán (*íša*) milovník (*vara*)”. “*Vara*” je z koreňa *vṛ* znamenajúceho “obopínať”, “obklopovať”, “zahaľovať”, “zväzovať” z ktorého je aj “voda” (*vár*). Takže “*íšvara*” je “pán milujúci vody”.

Bez asociácie s vodami sa Bohu povie “*puruša*” alebo “*brahman*”, kde je dôraz na “neohraničenosť” (ako “bez brehu”).

Pre úplnosť trojice zostáva doplniť, že dieťa strávi prvé mesiace života vo vode a pôrodom z nich aj príde. A tak jedno z mien pre boha *Višnu* aj “*nárájana*”, označenie pre syna prvotnej bytosti, ako “niekoho počatého a žijúceho vo vodách (*náráh*)” alebo “človeka (*nara*) prichádzajúcu (*ja*) po vode (*na*)”.

Svet

“Svetlo”, “svit” ale aj “svätý” sú z slova “*švéta*” znamenajúceho “svetlý”, “biely”. Ako naznačuje fonetika, svet a svetlo sú úzko spojené. Svet bol chápaný niečo, čo sa javí v svetle a je odrazom svetla. Svetlo bolo teda chápané ako to, čo je vnímané a zároveň umožňuje vnímať svet. V sanskrite sa povie svetlu “*džagat*”³⁴ a myslím, že na to sa odkazuje aj slovenské “jagať sa”.

Zdrojom svetla pre svet je slnko a jedno z mien preň je “*arka*”. Toto slovo nám cez gréčtinu, kde sa zmenilo na “archon” vo význame “vedúci”, “vládca”, dáva more slov ako “architekt”, “archeológ”, “monarch”, “patriarch”, “archetyp”, “hierarchia”, “oligarch”, “arcibiskup” či “archaický”. Veru “*arka*” je archaické slovo, ktoré nájdeme aj v mene prahistorickej pyramídy v bolívijskom Tiwanaku. Táto sa volá “akapana”. V sanskrite je teda “*arka*” “slnko” a “*pana*” má význam “voda”, “kanál” či “pitie”.

“Tma” je “*tama*”. “Deň” je “*dína*”, alebo “divá” ako opak “noci”, ktorá je “*nakta*”.

“Dym” je “*dhúma*”. “Dúmať” znie podobne, ale najskôr vychádza z slova “*dhí*”, ktoré označuje “intelekt”.

Pre “ohneň” ma sanskrit viac výrazov. Jedno je “*agni*”. Slovenský boh “Ognebog” napovedá, ako sa z “*agni*” stal oheň. Ďalší výraz je “*tédžas*” a odtiaľ máme slová ako “jas”, “topiť”, “tápať” či “teplo”.

“Nebo” je “*nabha*”. Ale aj “*svarga*” resp. “*svar*” a asi odtiaľ je potom “švárny”. “*Déva*” je potom bytosť “žiariaca bytosť”, teda “božstvo”. Viď slovenská “deva”.

³zápis v latinke je “jagat”. Niekedy je spojenie medzi slovenčinou a sanskritom lepšie vidieť práve cez zápis sanskritského slova v latinke, ako sa štandardne robí v anglicky hovoriacom svete. Tam sa samozrejme nepoužíva ani slovenská fonetika a ani slovenská abeceda.

⁴“*džagat*” je z koreňa “*gam*”, ktorý znamená “chodiť”. A tak to, čo sa v svetle javí sa “mihá”, “pohybuje”, na rozdiel od svetla samotného.

“Sneh” sa povie v sanskrite “*hima*”. “Himaláje” sú “miesto (*laya*), kde leží sneh (*hima*)”. Od slova “*hima*” je aj “zima”.

“Vietor” je “*váta*” a “vzduch” je “*váju*”. Odtiaľ je slovo “viat”.

Pohyb

Pre pradávných ľudí znamenal teda svet to, čo sa dá vnímať. Samotný vesmír sa ale skladal z viacerých “svetov”, ktorým hovorili “*lóka*” a kam cestovala duša. Tento koncept je podobný katolíckemu nebu, očistcu a peklu. Akurát, že tých “*lóka*” je celkovo 14. Od slova “*lóka*” sú potom pojmy “lokalizovať” a “lokál”.

Takže duša cestovala z jednej “*lóka*” do druhej. Ako cestovala? Vzhľadom na to, že svet bol pre predkov hlavne o vode, tak samozrejme loďou, ako si pripomínali každoročne v starom Egypte pri náboženských ceremóniách po Níle. V tom majú koreň kresťanské procesie. Loď je “*naú*”. Na toto slovo odkazujú “navigovať” či “nautický”.

Bohovia hinduistického panteónu majú priradené zvierá ako povoz. “Povoz” je “*váhana*” a je to z toho istého koreňa ako už spomínaný “Váh”. Z “*váhana*” sú slová “vozit”, “voz”, “vozidlo”, “vagón” atď. Ešte krajšie je tento odkaz na sanskrit vidieť v nemčine, kde voz je “Wagen”.

“*Gaččati (gam)*” znamená “ísť”, “chodiť”. Časovanie je v slovenčine podobné sanskritu v koncovkách: kráča**m** (*gaččámi*), kráča**š** (*gaččási*), kráča (*gaččati*), kráča**me** (*gaččámaha*), kráča**te** (*gaččatha*), kráča**jú** (*gaččanti*).

“Sediť” v sanskrite je “*sad*” a skladá sa z dvoch častí. Písmeno “*s*” vyjadruje “blízkosť”, rovnako ako rovnomenná predložka v slovenčine, a slovo “*ad*” znamená “jest”. Sediť je teda doslova “umiestniť sa do blízkosti (*s*) jedla (*ad*)”. Od slova “*ad*” je aj pojem “adícia”.

“Plávať” sa v sanskrite povie “*plavate (plu)*”. Odtiaľ sú slová ako “plaviť sa”, “plynúť” a pod.

“*Rináti*” znamená “rinúť”. Toto sanskritské slovo je aj v názve nemeckej rieky Rín a francúzskej Rhône. Ale aj v slove “rieka” a asi aj v slove “reč”.

“*Vartate (vrt)*” znamená “točiť sa”, “vrtieť sa”, “pohybovať sa”. “*Vrt*” dáva vznik plejáde slov indikujúcej smer resp. pohyb ako “extrovert”, “introvert”, “inverzia”, “reverzia”, “perverzia”, “univerzum”, “verš”, “vertikály”, “verzus”, “vrtuľa”, “vrtký” či “vrtáť”. “Návrat” sa potom zdá byť “otočenie (*vrt*) sa k príčinným vodám (*ná*)” v zmysle “obrátenia sa”.

“*Antara*” označuje “vnútro”. Odtiaľ je latinské “intra” a asi aj slovenská “útroba”.

“Cesta” v abstraktnom zmysle, ako “snaha”, “podnik” je “*čésztha*”⁵. Poďme teda na ceste útrokami sanskritským svetom ďalej k bratom Čechom.

⁵Zápis v latinke je “cesta”.

Dom

“Prach”, na ktorý sa všetci premeníme, keď prejdeme “prahom večnosti”, je “*parága*”, čo znie podobne ako názov českého hlavného mesta.

“Dvere” sú “*dvara*” a dajú nájsť aj v mene “Dwarka”, čo je posvätné mesto na indickom pobreží.

Dvere sú často z dreva a tomu sa povie “*dhruva*”. V historických časoch označovalo “*dhruva*” niečo “pevne”, “fixné”. To vidíme v slove “Druid”, ktoré sa skladá z slov “drevo” (*dru*) a “vediaci” (*vid*). Druid je teda niekto “pevný v poznaní”. Drevo bolo tiež klasický konštrukčný materiál a toto vidieť napr. v portugalčine, kde sa drevo povie “madeira” (ostrov Madeira bol tak pomenovaný, lebo v čase objavu bol celý zalesnený) a vychádza to z slova “matéria”. “Matéria” je z sanskritského koreňa “*ma*”, od ktorého je nespočetné množstvo ďalších slov, napr. “mama”, “mesiac”, “med” atď. Všeobecne “*m*” označuje “limit”, “hranicu”. Iba niečo ohraničené sa dá vnímať a preto “matéria”.

“Stan” má svoj pôvod v “*sthána*”, čo označuje “státie”, “miesto”. Ale aj “dom” odkazuje na sanskrit, a síce na slovo “*dama*” vo význame “dať (*da*) hranicu (*ma*)”. “*Dama*” nájdeme potom v ďalších slovách ako “domestifikovaný”, “dóm”, “domínium”, “domina”, “dáma” vychádzajúcich z latinského “domus”, majúceho koreň v “*dama*”.

“Sála” v sanskrite “*śálá*”.

Zvieratá

“Lov” je z koreňa “*labh*”, ktorý znamená “získať”, “uchopiť”. Vid’ “laba” v slovenčine.

“Vlk” sa povie “*vřka*”. Odtiaľ je “odvrknúť”.

Konštelácia hviezd “Baran” sa v indickej astrológii volá “Bharani”. Jej meno odkazuje na koreň “*bhr*”, ktorý znamená “pohnúť silou”, “nosiť”. Indický boh ohňa “*Agni*” sa nosí (viď “*váhana*”) práve na baranovi. Z “*agni*” sa v latinčine stalo “agnus”, známe v “Agnus Dei”, teda “Baránok Boží”. Oheň a baran idú spolu.

“Myš” je “*muša*”, z slova “*muš*” znamenajúceho “zostať (*u*) v blízkosti (*s*) limitu (*m*)”. Limitom sa myslí hranica ľudského obydľia. Mušla sa podobá na myš a tak je z nej odvodená. Sval vyzerá tiež ako myš a tak je v latinčine “musculus”, teda “myška”. Aj semenníky sa tiež podobajú na myš a tak má sanskrit pre ne slovo “*muška*”. Vlastne aj mucha má tvar semenníkov. Slovenske “mošus”, starý výraz pre pižmo, má pôvod v “*muška*”, keďže sa vraj tvarom podobá na semenníky. No a “Moskva” je vraj pomenovaná podľa pižma jeleňa, ktorý sa hojne vyskytoval v oblasti rovnomennej rieky. A na záver, asi neprekvapivo, slovo “muž” tiež odkazuje na “*muš*” a “*muška*”. Žeby preto mali ženy strach z myší?

“Hus” je “*hamsa*”, slovo všeobecne označujúce veľkých vtákov. “Kridlo” sa povie “*parna*” a odtiaľ je slovo “peruť”.

“Štúra” znamená “hrubý”, “solídny”, “hustý” ale aj “býk”. Odtiaľto je potom “tur” ale aj meno “Eudovít Štúr”.

“Ašva” je “kôň”, v latine potom “*equus*”. “Krk” je “*grívá*”. Na konskom krku rastie jeho hriva. Na poháňanie sa používa výraz “hijá” a “*haja*” je jedno z slov pre “koňa” resp. “kobyľu” a pre “hýbať sa”. “*Hajagríva*” je avatar boha *Višnu* zobrazovaný s konskou hlavou a je bohom poznania a múdrosti. Tu je zaujímavé, že v angličtine existuje idiom “from the horse’s mouth” vo význame “počuť niečo z autoritatívneho, najdôverihodnejšieho zdroja”.

Na záver sekcie dáme “tigra”. Ten sa povie v sanskrite “*vjághra*” a modrá pilulka Viagra dostala meno po ňom.

Farby

“Modrá”, ako sme už videli, je “*níla*”. Boh “*Šíva*” má epitet “*nílakanthája*”, čo znamená s “modrým (*níla*) hrdlom (*kantha*)”, lebo podľa povesti pri tvorbe sveta zhltnol jed.

Slovenská “červená” je odvodená od slova “červ”. To preto, lebo istý druh červov produkoval červenú farbu. A červovi sa v sanskrite povie “*kṛmī*”. Vid’ slovenské “kímiť”. V češtine je pre tmavo-červenú používané slovo “rudá” a toto je odkaz malevolentný aspekt “*íšvaru*”, ktorý sa volá “*Rudra*”. Červený preto, lebo sa akože musí hnevať, keďže trestá. Okrem češtiny dal meno aj nemeckému “rot”, anglickému “red”, latinskému “rufus”, portugalskému “ruivo” a slovenskému slovu “ruda”.

Zostaňme pri bohoch. Čierna sa povie “*kršná*”. *Krišná* bol jedno z vtelení Višnuho a vraj bol tmavej pokožky. Z jeho mena je odvodené slovenské slovo “čierny”. Cesta od “*kršna*” k “čierny” je možno trochu náročnejšia na predstavivosť, ale ukazuje ju slovo “crn” (čierny) z juhoslovanských jazykov.

No a do tretice všetko dobré. “Šedá”, teda “sivá” je po už spomínanom “*Šívovi*”. Jeho telo je zobrazované v farbe sivého popola, keďže v indickej kozmológii symbolizoval ničiteľa. Jeho tretie oko dokázalo všetko spáliť a tak premeniť na popol.

“Biela” je z “*bhalu*”. Toto slovo doslovne znamená “slnko”. A z “*bhalu*” je asi aj meno boha “Báala” z antických časov blízkeho východu.

Farby sú proste bohovské...

Telo

Už sme videli, z kadiaľ sú slová “muž” a “dáma”. Slovo “žena” je samozrejme tiež blízke sanskritu. Koreň “*džan*” znamená “narodenie”, “začiatok” a zodpovedne

tomu aj “generovať”. Ďalšie slovo pre ženu je “*strí*”. “Striga” sa možno skladá práve z “*strí*” a “*ga*”, čo znamená “chodiť” (porovnaj s “dáma”).

“Živá bytosť” je “*džíva*”, “*džívati (dživ)*” je “žiť”.

Zaujímave slovo je “krpec”. “*Kṛpá*” je “milosť”, “zľutovanie”, “láskavosť”. Slovo “prosím” sa v sanskrite povie práve “*kṛpajá*”. “*Kṛpana*” znamená “malomyselný”, “chudák”. Možné vysvetlenie je, že krpátý je niekto, nad kým treba mať zľutovanie.

“*Kása*” je “kašeľ” a “*kásate (kás)*” je “kašľať”.

“*Lih*” je koreň pre slovo “lízať”.

“Močiť” v zmysle “urinovať” je “*močana*”. Je z koreňa “*mókš*”, ktorý znamená “uvoľniť sa”, “odhodiť”, “zbaviť sa” a z neho je aj jeden z cieľov v indickej filozofii “*mókša*”, teda uvoľnenie sa z pút pozemského trápenia. Samotné slovo “urinovať” je tiež sanskritského pôvodu. A síce z “*vár*”, ďalšieho slova pre “vodu”. Z neho je potom okrem iného baskitské “ur” v rovnakom význame. Tiež latinské “urbs” znamenajúce “mesto”, keďže prvé mestá rástli pri vode. Tiež “*Varuna*”, boh vôd a kozmického oceánu, z ktorého je potom odvodený grécky “Urán”, ale aj slovanský “Perún”, na ktorého si spomíname v spojení “do paroma!”.

“*Pibati*” znamená “piť”.

“*Pardate (pard)*” je “prdnúť (si)”.

“*Śílá*” je “sila” v zmysle charakteru.

Anatómia

Začnime u hlavy. Pre tú existuje v závislosti od kontextu viac slov, ale jedným z nich je aj “*śira*”. Toto je obsiahnuté v slove “širák”.

“Pery” sú “*oṣṭha*”. Viď slovenské “ústa”.

“Hrdlo” je “*kantha*”, ktoré síce v slovenčine asi priamo nefiguruje, ale z neho je latinské “canto” teda “spev” a odtiaľ potom “kantor” či “šarm”.

“Nos” je “*násiká*”.

“Necht” je “*nakha*”.

Veľmi krásne slovo je “*hṛd*” a označuje “srdce”. Hruď je sídlo srdca. Hrdina je potom ten, kto má odvážne srdce. A hrdý, kto môže chodiť vypnutou hruďou.

Ďalšie populárne slovo je “*pada*”, ktoré znamená “chodidlo”. Od neho je slovenské “päta” a z latinskej derivácie potom slová ako “piedestál”, “pedikúra”, “podstavec”, “pódium” a pod. “*Pada*” sa dostalo aj do Hviezdnych Vojen. “Padaván” ako meno pre Luka Skywalkera označuje niekoho, komu “*patria (van)*” chodidlá (*pada*). Luke má našťastie len dve chodidlá, ale “*pada*” tu stojí pre prejav úcty. Ako keď Kristovi umývali nohy, alebo ako keď Hindovia uctievali chodidlá guruho, to znamená prejav odovzdania sa (viery) k niekomu, kto “vie po ktorej ceste ísť”. Na sanskrit v Hviezdnych Vojnách odkazuje aj majster Yoda,

ktorého meno znie podobne ako “*jóga*” vo význame “zjednotenie (s Bohom)” a ním používaný slovosled je podobný sanskritu. Je ľubovoľný, hoci predmet, podmet a až potom sloveso na koniec dať dobrý zvyk je.

“*Kóša*” v sanskrite označuje niečo ako “obal”, “kontajner”. Odtiaľ sú slová ako “koža”, ale aj “kôš” či “košeľa”.

Šaty

Keď sme už pri košeli, tak “šaty” sa povedia “*šátáha*”.

“Róba” je z “*rúpa*”.

Rodina

Pozrime sa teraz na niektoré rodinne vzťahy.

“Mama” je “*mátr*”.

“Brat” je “*bhrátr*”. Ako “ten, ktorý podporuje silou” a je z koreňa “*bhr*”, teda “nosiť”.

“Sestra” je “*švasá*”.

“Švagor” je “*švašurja*”.

“Syn” je “*súnu*”. Ale syn je aj “*putra*”, ako “ten, ktorý zachraňuje (*tra*) od pekla (*put*)”. Zachraňovanie tu znamená obety mŕtvym na ich posmrtnej ceste podzemím za svetlom.

“Vnuk”, resp. všeobecne “potomok” je “*napát*”. Podobne ako syn (*putra*), označuje niekoho, kto mal na starosti obetovať vodu pre zosnulé duše predkov v rámci predstáv posmrtného života dávnoveku. Odtiaľ asi je slovo “napojiť” v zmysle dať vodu. A odtiaľ je aj meno planéty “Neptún”, z sanskritského “*napát*” ako “správca resp. pán (*pat*)⁶ vôd (*na*)”. Z “*pat*” je potom cez latinu “páter”, ale aj “despot” a nemecké “Vater”, odkiaľ je “foter”.

Povedal by som, že slovo “svadba” a “sobáš” sa skladá z “svoja” (*sva*) a “žiarit” (*bháš*). Teda asi ako “čas zažiarenia”.

Smrť

“Kal” je odvodený od slova “*kála*”, ktoré ma mimo iného aj význam “čierny”. Ďalší význam je “čas” a je to práve čas, v ktorom všetko zanikne až z toho bude nerozlíšiteľná čierna ničota. Z slova “*kála*” je aj “*kálat*” v zmysle “štiepiť” ako sa štiepi čas na menšie jednotky.

“Zabiť” je “*hanti* (*han*)” a na to sa asi odvoláva slovenské “haniť” a “hanba”. “*Han*” doslova znamená “odobrať (*h*) dych (*an*)”. “Zabiť” je tiež “*ghanti* (*ghn*)”,

⁶“pán” aj “*pat*” sa podobajú aj zvukom aj významom.

v slovenčine ako “gniaviť”. “Aligátor” je “*ghantika*” teda “gniavič”. “Hltať” je “*gilati (grí)*” a zvuk tiež indikuje činnosť.

“*Jama*” je meno boha smrti v hinduizme. Možno, že slovenské slovo “jama” sa naňho odvoláva v zmysle miesta pre pochovávanie mŕtvych.

“Šach” je odvodený od slova “*kšatrija*”, čo označuje kastu bojovníkov. “Vojna” či “boj” sa povie “*juddha*”, čomu sa podobá “júda” a “judaizmus”.

Činnosť

“Pútnik” je “*pathika*”.

“Dať” je “*dadāti (dá)*”. Odtiaľ je aj “darovať” a pod.

“Čorkovať” v zmysle “kradnúť” je “*čorjati (čur)*”.

“Lúpiť” je v sanskrite “*lumpati (lup)*”. Okrem iného to znamená aj “ničiť”, “lámať” a svoj pôvod má v koreni “*lu*”, ktorý znamená “rezať”, “(od)deliť” a nájdeme ho aj v mnohých ďalších slovách ako: “absolútny”, “analýza”, “dialýza”, “Lysander”, “paralýza”, “rezolúcia”, “revolúcia”, “vylúpnuť” atď.

Keď sme pri lúpení, tak “*rabhate (rabh)*” znamená “konať unáhle”. “Roztrhať” je “*dí*”. Samotný zvuk krásne indikuje o akú akciu ide.

“*Pradāti (pradá)*” znamená “predať”. “Kalkulovať” je z už uvedeného “*kála*” v zmysle delenia.

“*Kúta*” je železné kladivo, možno odtiaľ je slovo “kuť”.

Variť

“Čaša” je “*čaśaka*”.

“Mäso” sa povie “*mámsa*”.

“*Mišrita*” znamená “zmiešaný”, “komplexný”. “*Mišrajati*” znamená “miešať”.

Slová “variť” a “obariť” majú svoj koreň v “*vár*” teda “vode”. “*Vári*” je potom “nádobu na vodu”.

“Piecť” je “*pač*” ako “čistota (*p*) dosiahnutá miešaním (*ac*)”. “Pec” je tiež “*pač*”.

Divadlo

“Divadlo” je z koreňa “*div*”, ktorý znamená “oddeliť sa (v) plynulým spôsobom (*i*) z svetla (*d*)”. Predstaviť sa to dá ako kino, kde na jednej strane je svetlo a na druhej strane na plátne vznikajú a zanikajú obrázky z filmu. Z “*div*” sú potom slová “dívaj sa”, ale aj “diviť sa”, lebo predkovia vedeli, že dívaj sa na svet je kochať sa grandióznou šou a zároveň stáť chrbtom k zdroju svetla. Človek je chápaný ako projektor, ako článok medzi svetlom a svetom. Keď sa

obrátime k svetlu, získame koreň “*vid*”, ktorý znamená jednak “vidieť”, ale aj “rozpamätať sa”, či “uvedomiť si”. Tento zmysel je zachovaný napr. v angličtine, kde “I see”, teda “vidím”, znamená aj “chápem”. Silnejší stupeň “*vid*” je “*véd*” a dáva nám slovo “*véda*”, ktoré znamená “poznanie” a súhrn poznania minulosti sa označoval ako “Védy”. Odtiaľ je potom moderná “veda” a “vedieť”. No a najsilnejší stupeň koreňa “*vid*” je “*vajd*” a “*vajdika*” označuje niekoho vzdelaného v Védach. “*Vajdika*” je teda niečo ako “védske učenie”, ktorý sa v slovenčine dochoval ako “Vaida”.

“*Dív*” má tiež význam “deň”. Cez deň je “divadlo” v plnom prúde.

“Opera” je z latinského “opus” a to vychádza z “*apas*”, čo znamená “dielo”.

Čistota

Hláska “*p*” označujúce “čistotu”. Pridanie samohlásky “*a*” jej dáva zmysel “čistiť”, “očisťovať” a tiež “chrániť” v zmysle “chrániť dušu”. Z “*pa*” dostávame “*paš*”, čo znamená “hladiť”, “dávať pozor”. Z “*paš*” je potom juhoslovanský “pas”, u nás “pes”. “*Pašu*” označuje predmet chránenia, teda “zvierat”. “*Paša*” potom znamená “povraz”, “reťaz” ako spôsob chránenia. Koreň slova “*spása*” by som hľadal niekde tu. “Pastier” je v sanskrite “*pašupá*”, v význame “ochranca (*pa*) zvierat (*pašu*)”. Bohovi *Šívovi* sa hovorilo aj “*pašupati*”, teda “pán (*pat*) zvierat (*pašu*)”.

“Otec” je potom v sanskrite “*pitr*” a odkazuje to na jeho “funkciu (*tr*) stálej očisty (*pi*) duše”. Z “*pitr*” je cez latinu “páter” a “Jupiter” ako “otec (*pitr*) bohov (*dju*)”.

Z “*paš*” v zmysle “hladiť” sa stáva “*spaš*” v zmysle “spatriť”, “špehovať” a “špión”. Z “*spaš*” je potom latinské “specere” a od neho kopa výrazov ako “špekulovať”, “spektrum”, “retrospekcia”, “inšpekcia”, “rešpekt”, “aspekt”, “prospekt”, “spektakulárny”, “perspektíva” a pod. Cez gréčtinu je “*spaš*” zdrojom pre “skeptický” ako niekoho, kto pozoruje a pre slová “mikroskop”, “periskop”, “teleskop”, “horoskop” a pod.

“Lepidlo” je “*lépa*” a toto slovo znamená aj špinu v zmysle “polepený”, “ufúľaný”.

“Pena” je “*phéna*”.

Mysel

“Myslieť” v sanskrite má koreň “*man*” v význame “merať (*m*) dych vôd (*an*)”. Vody sú tu tie isté ako prírodné vody na začiatku stvorenia (*mája*) a ich “dych” označuje Ducha s nimi asociovaného (*puruša*). Tieto vody majú dva aspekty. Ničotu, “tmavé vody”, označované slabikou “*na*”. Keďže v ničote sa nedá nič vnímať začína negácia v indoeurópskych jazykoch práve spoluhláskou “*n*” ako spomienkou na “temné vody”. A potom sú “žiariace vody” v zmysle “vnímateľné vody” označované “*ka*”. “*Ka*” je potom koreňom pre slovo “*káma*”, v zmysle

“vášeň”, “láska”. Preto je *íšvara* “pán milovník” a tak sa tu nejedná o pozemskú lásku, ale o nebeskú Lásku, ktorá je výsledkom jeho asociácie s vodami a ktorá tvorí svet. Človek, ako myslíaca bytosť (*man*), je potom niekto, kto danú Lásku zažíva na zemi.

“Merat” je z koreňa “*mi*”, a odtiaľ máme cez latinčinu mnoho slov: “míľa”, “milénium”, “milión”, “milícia”, “terminál”, “terminovať”. Všetko indikuje nejakým spôsobom “kontinuálne (i) vymedzovanie hraníc (m)”.

“*Chid*” označuje “(od)seknutie”, rovnako ako anglické “chop”, ktoré znie podobne. Z toho dostaneme cez gréčtinu slovo “schizofrénia” a cez latinu “šizma”.

“*Lag*” je koreň s významom “spájania”. Z neho sú slová ako “lego”, či “legenda” a cez latinské “lex” potom “legislatíva”, “legálny”, “legitímny”, “dialekt”, “elegantný” a pod. Slovo, čo bolo na počiatku, grécky “Logos” má v ňom tiež koreň ako aj náboženstvo v zmysle latinského “religio”, v podstate slova teda to, “čo napojí naspäť na toto Logos”. “Slovo” a teda aj “Slovensko” či “Slovinsko” sa na tento “Logos” v jeho originálnej podobe odvolávajú. “*Šrava*” je “ucho”, “počutie”, “sláva” a odtiaľto je “slovo”. “*Šravana*” znamená “počuť” toto slovo v zmysle náuky o bohu. Všetko to je z koreňa “šru” (byť v blízkosti “š” zdroja, či ruchu “ru”). Z neho sú potom tiež asi aj slová ako “slušiť”, “ruch” či české “slyšet”.

“Hej” ako oslovenie niekoho je “*he*”, asi ako anglické “hey” či “hi”.

“*Vadati* (*vad*)” znamená “hovoriť”. “*Váda*” je argument, odtiaľ je slovenské “vada” teda “chyba” a “vadiť sa”. “*Vravieť*” je “*bravíti* (*brú*)”.

“Zobudiť sa” znamená, že intelekt začne fungovať. Jeden z názvov pre “intelekt” je “*buddhi*” a odtiaľ sú slovenské slova obsahujúce pojem “budiť”. “*Buddha*” tak znamená “prebudený”. Toto meno dostal, lebo bol “sebavedomý”, keďže bol “slobodný”. V sanskrite totiž *svabodha* znamená “seba (*sva*) poznanie (*bodha*)”. V češtine je tento odkaz na ešte krajšie viditeľný na slove “svoboda”. A tak z slobody je “sebavedomie”, presný opak pýchy, ktorú si s ním dnes zamieňame. Tolko k pôvodu tak emocionálne zafaženého slova ako je “sloboda”.

“*Sen*” sa povie “*svapna*”.

City

“*Čit*” je v sanskrite “vedomie”. Odtiaľ je slovenské “cit”⁷. Veď bez vedomia nie je možné nič cítiť.

“*Lubh*” je koreň pre “ľubiť”, “lásku”, ale aj latinské “lubido”, z ktorého je potom “libido” ale aj “luxus”.

“*Trasjati* (*tras*)” je “triasť sa”.

“*Bhaja*” je “strach”.

⁷ presne takto sa aj zapisuje v latinke

“*Lakšmi*” je indická bohyňa bohatstva, manželka boha *Višnuho*. A veru, kto nie je “lakomý”, nebude materiálne bohatý.

“*Šóka*” je “šok”.

Už spomínaný *Krišna* je avatar všeprenikavého ducha zvaného “*Višnu*”. *Krišnová* partnerka uctievaná ako bohyňa lásky sa volá “*Rádhá*”. Z nej je spontánna “radosť”. A to je potom “zábava” (*svabháva*).

Čísla a abeceda

Podme počítať v sanskrite:

0. “*Šúnja*”.
1. “*Éka*”. “Svetlé prírodné vody” označuje slabika “*ka*”. Táto označuje “svetlo”, “slnko” a tiež prvé zjavenie sa svetla vo vodách. Tomuto svetlu sa hovorí aj *agni* (ohň), ako prvému produktu vôd, alebo tiež “*eka*”, teda “jeden”. “*Éka*” znamená “svetlo (*ka*), ktoré stúpa (*e*) z vôd”. V sanskrite sa mu tiež hovorí “*Hiranjagarbha*” teda “zárodok (*garbha*) nosený (*hira*) vo vodách (*n*), v ktorých sa pohybuje (*ja*)”, alebo aj “*Pradžápati*”, teda “pán (*pati*) stvorených bytostí (*pradžá*)”. Obidva významy reflektuje latinské slovo “Lucifer”, teda “svetlonoš”, ktorého pôvodný význam sa v histórii značne prekrútil.
2. “*Dvi*”. “*D*” označuje svetlo a “*vi*” má význam oddeliť sa z niečoho, teda podobný význam ako slovenská predložka “vy”. “*Dvi*” tak doslovne znamená “to, čo sa plynule oddelilo (*vi*) z svetla (*d*)”. Odtiaľ je potom číslovka “dva” a slovo “dualita”. Tomu zodpovedá aj grafický znak pre “A” a opaku tohto znak “V” ako symbol pre cestu “do vnútra”, k podstate.
3. “*Tríni*”
4. “*Čatur*”
5. “*Panča*”. Odtiaľ je aj slovo “päť” ako súbor piatich prstov.
6. “*Sašta*”
7. “*Sapta*”
8. “*Ašta*”
9. “*Nava*”
10. “*Daša*”

Niektoré staré jazyky používajú pre “dvadsať” vlastné slovo a nie iba doslovne “dva (krát) desať”, ako odkaz na časy, keď sa počítalo v dvadsiatkovej sústave. Napr. francúzština má “vingt”, sanskrit “*vimšati*”.

“*Púrva*” znamená “prv” a “prvý”. Iné slovo je “*ádi*”, označujúce “začiatok”. A tak je prvý človek v Biblii “Adam”. Abrahámske náboženstvá datujú svoje stvorenie k osobe Abraháma. Abrahámová žena sa volala Sára. “*Brahma*” je v hinduizme “Boh Stvoriteľ”. “*Sara*” v sanskrite znamená vodu v zmysle “esencia”. Manželka boha “*Brahmu*” je už spomínaná “*Sarasvati*”, bohyňa múdrosti, doslovne “plná esencie”. Pre úplnosť doplním podobnosť “ámen” a “óm”, ktoré sa zapisuje v latinke ako “aum”.

Ak sa teraz náhodou dostavil takzvaný “aha” efekt, tak samozrejme aj ten odkazuje na sanskrit. Prvé písmeno v sanskritskej abecede je “*ah*” a posledné “*ha*”. “Aha” je teda niečo ako “alfa a omega” u Grékov. Zostáva už len doplniť “*m*” a dostaneme “*aham*”, čo znamená “Ja”.

Wim Borsboom napísal knihu *Alphabet or Abracadabra? Reverse Engineering the Western Alphabet*, kde ukazuje, že abeceda musela byť vytvorená na základe veľmi skorej indickej minimálne 3400 rokov dozadu.

Náboženstvo

Čím ďalej ideme do minulosti, tým väčší význam mal Boh v myslení ľudí, podobne ako voda.

Byť “zajedno s Bohom” je označované pojmom “*jóga*”. Opak je “*bheda*”, z ktorej je slovenská “bieda”. V sanskrite ma zmysel odvrátenia sa od Boha, “vyhnania z raja”.

Zostaňme pri slove “raj”, označujúce kráľovstvo božie. “*Rádža*”⁸ znamená “kráľ”. Latinské slovo pre “raj” je “paradisus”. Z neho je “paradajka” ako “rajský plod”. “Paradisus” má koreň v “*paradéša*”, v zmysle “najvyššia (*para*) krajina (*deša*)”. To môže byť odkaz na severný pol ako možnú pôvodnú krajinu predkov, teda “raj”. Na druhej strane a k téme celkom pasujúc sa traduje, že boh *Śiva* prebýva v hore zvanej “*Kajláš*” v Himalájach. “*Kajláš*” je odvodený z sanskritského slova “*kélaśa*”, čo znamená “kryštál” a v asociácii s Śívom znamená “kryštálovo čisté vedomie”, ktoré *Śiva* reprezentuje. Hora “*Kajláš*” sa týči až do nebies a tak je z nej latinské “caelum” teda “nebo” ako “príbytok bohov a slovo”*celestis*” znamenajúce “božský”, z ktorého je v slovenčine napr. “celestiálny”, “celebrita”, ale aj “celibát”, lebo *Śiva* rád meditoval. Jeho manželka je bohynia “*Parvati*”. Jej meno je práve z slova “*parvata*” a znamená “hora”. Iné vysvetlenie, čo má *Śiva* dočinenia s vrcholkami hôr je, že odtiaľ pochádzajú oblaky prinášajúce pozeňovanie - dážď, ako ho vnímali poľnohospodárske spoločnosti praveku. A “pozeňovanie” je jedno z významov mena *Śiva*.

Śiva tu už bol spomenutý viackrát a zdá sa byť skutočne “parádny” týpek.

Jeden z najvýznamnejších kresťanských sviatkov sú “Turice”, sviatky Ducha Svätého. Pre Ducha má sanskrit veľa slov, videli sme “*puruša*”, “*íśvara*”, “*Višnu*”, “*Śiva*” a ďalšie je “*turíjam*”, v ktorom môžeme počuť slovo “tur” (*štúra*). Človek bol chápaný ako božské (duch) a zvieracie (telo) zároveň. Zabitie býka symbolizovalo cestu k Duchu a to nám pripomína rímsky kult Mitru, alebo španielsky toreádor. Kresťanstvo tomu nasadzuje potom korunu slávením ukrižovania človeka. Je chvályhodne, že hinduistická tradícia vie podať tento obraz aj bez zbytočného násillia a boha *Śivu*, ktorého meno znamená v sanskrite aj “milostivý” či “priaznivý”, zobrazuje s bielym (čistým) a živým býkom ako povozom.

⁸zápis v latinke je “raja”

K mitrovému kultu doplním, že “*mitra*” znamená v sanskrite “priateľ” a je tiež jedno z mnoha mien pre “slnko”.

Naspäť ale k Šívuvi. Od slova “*Śíva*” je aj slovo “šit” a z neho “pošva”. To asi, lebo keď sa ponára ako *Višnu* do prírodných vôd, tak “prešáva” celé stvorenie svojím bytím. Možno preto mali v minulosti národy záľubu v obeliskoch iných mega-ihlanoch. “Plod” je v sanskrite “*phalam*”, odtiaľ je “falus” a “penis”. Takzvaný “*śivalinga*” je idol “*Śívu*”, znamená doslova “znak Šivu” a vyzerá ako “plodník”. K tomu pasuje aj grécky “*omphalos*”, významom v sanskrite “plod Óm” a označuje “pupok” či “centrum sveta”.

“Náboženstvo” či “tradícia” sa v hinduizme označuje ako “*sanātana dharma*”, v preklade niečo ako “večný zákon”. “*Sanātana*” znamená “prastarý” a koreň “*sana*” nám dáva slová “sanatórium” ako domov pre starých či “senát” ako radu starších. “*Dharma*” je to, čo “drží svet v správnom chode”. Takému chodu sa povie “*rta*” a to nám dáva slová ako “rád”, “poriadok”, “správny”, “pravý” či “rytmus”.

“Pohan” je vraj z latinského “pagan”, kde znamená “sedliak”. Viac zmyslu mi dáva vychádzať z sanskritského slova pre Boha “*bhagavan*” ako “majúci (*van*) mnoho (*bhaga*)”. Významovo je pohan skôr inoverec ako sedliak. Možno to bolo práve naopak, že zamestnaním boli inoverci primárne sedliaci.

“Koleda” doslovne znamená “čas (*kála*) dávania (*da*)”. Preto ich spievame na Vianoce.

Záver

U nekonečne dlhej cesty sa nedá pokúsiť o nič viac, ako nájsť jej začiatok a stanoviť jej smer. Predstieranie, že cesta je pochopená a dokončená, je prinajmenšom klamaním samého seba. Jednotlivý študent na nej môže dosiahnuť dokonalosti iba v subjektívnom slova zmysle a vyprávať o nej môže iba tak, že povie všetko, čo bol schopný zhliadnuť. – Georg Simmel

O tom, čo sanskritu predchádzalo, môžeme len mlčať. Nie nadarmo sa mu hovorí aj “jazyk bohov” a písmu, v ktorom sa uchováva “mesto bohov”.

Je naším šťastím, že hinduistická kultúra používa sanskrit ako sakrálny jazyk a dochováva tak významy za slovami indoeurópskych jazykov. Slovenčina, možno vďaka útlmu jej vývoja počas Uhorskej Ríše, sa zdá byť mimoriadne blízka tomuto nadčasovému jazyku, aj keď v nej samotnej a našom povedomí chýbajú vysvetlenia pre popisované javy. Tie dodáva kultúra vzdialená ca. 6000 rokov a kilometrov - krása a irónia zároveň.

Aj keď som sa o to snažil, negarantujem, že tu nasledujúce spojenia sú korektné. Nech si každý preverí, či mu dávajú zmysel. Verím, že súlady na semantickej a fonetickej úrovni budú inšpirovať.

martin.uzak ZAVINÁČ mailbox.org

Zdroje

Iné slovo pre zdroj je “prameň” a ten sa povie “*pramána*” ...:

- [A global history of architecture](#) ukazuje vývoj ľudstva cez pohľad architektúry a tým pádom postráda možné predsudky iných špecializovaných vied.
- **Franco Rendich**: bol pôvodne turistický sprievodca, ktorý sa stal v neskoršom živote profesorom sanskritu na univerzite v Benátkach. V diele [Comparative etymological Dictionary of classical Indo-European languages: Indo-European - Sanskrit - Greek - Latin](#) ukazuje ako vznikali prvé slova popisom kozmických javov. Tiež ukazuje, ako latinčina a stará gréčtina sú vlastne len viac jednoduchou fonetickou variáciou z sanskritu. Jasne približuje západnému (či “zapadnutému”) čitateľovi vývoj indoeurópskeho myslenia od jeho samotného začiatku.
- **James Cooper**: podstatná časť derivácii v tomto texte pochádza práve od neho. Dá sa nájsť na [FB](#) a [tu](#).
- **McComas Taylor**: vyučuje “hovorený Sanskrit” na [Australian National University](#) a praktickým spôsobom ukazuje, že Sanskrit nie je celkom mŕtvy. Niektoré z derivácii tu sú z jeho krásnej a pravdivo pomenovanej knihy [The Joy of Sanskrit](#).
- **Niti Raina**: sa v jej [blogu](#) venuje hlavne analýze geografických názvov ako odkazom na časy “pred stavbou Babylonskej Veže”, keď svet rozumel jednému jazyku.
- [spokensanskrit.org dictionary](#)
- [Monier-Williams Sanskrit-English Dictionary](#)
- “Stručný etymologický slovník slovenčiny” od Ľubora Králika, trefne vydaný vydavateľstvom “Veda”. Má široký záber, aj keď nie vždy je z neho jasný význam niektorých slov.